

KRONIKA

Co nám říká sto let republiky o historickém vědomí?

V roce 2018 si Česká republika připomněla sto let státnosti, byť šlo o státnost několikrát přerušenu a deformovanou. Spolu s dalšími „osmičkovými“ jubilei se centenium výrazně promítlo do médií a veřejného prostoru. Jeho uctění se dokonce stalo předmětem vládního materiálu.¹

Předně si povšimněme, která z výročí se dočkala nejvýraznější podpory ze strany státu a samospráv. Vedle přirozeně dominujícího centenia vzniku Československé republiky šlo především o půlstoletí od srpnové invaze a – poněkud kuriózně – také o čtvrtstoletí „české státnosti“, tedy rozdělení Československa. Není paradoxní, že vládní nařízení jedním dechem vyzývá k oslavě založení společného státu Čechů a Slováků, stejně jako nabádá k oslavě aktu, jenž v podstatě znamenal destrukci tohoto konceptu? Z oficiální rétoriky jaksí „vypadly“ další významné mezníky, především roky 1848, 1938 a 1948. Proč se tak stalo a o čem to vypovídá, by bylo námětem na podstatně obsáhlejší úvahu.

Zaměříme-li se na připomínky jubilea ČSR, musíme konstatovat, že drtivá většina komemoračních počínů nevybočila z běžného diskurzu „národního příběhu“ a v podstatě korelovala se zakladatelským mýtem první republiky. Oficiální oslavy pořádané municipalitami či státními úřady měly zpravidla podobu „tradičních“ pietních aktů, nebo akcí, pro něž se v posledních letech vžilo označení „živá historie“. Rozličné historické jarmarky, slavnostní průvody, bojové ukázky či „příjezdy Masaryka do města X“ vyvolaly nemalou návštěvnickou odezvu. Drtivá většina z nich však byla z hlediska „dobových“ reálií hluboko pod úrovní – dnes již poměrně kvalitního – tuzemského reenactmentu. Komerce vítězí nad snahou o autentičnost svedla do průvodů a na tržiště roztodivné figury v prvorepublikovém, secesním a někdy i barokním oděvu. Naopak zde, v přehršli legionářských a sokolských symbolů, obvykle zcela absentovaly insignie německých či polských spolků, jež neodmyslitelně patřily k veřejnému životu první republiky. Informační či edukační potenciál podobných iniciativ tak zpravidla zůstal nevyužit. Ostatně očekávat opak by patrně bylo naivní, jde přece jen primárně o komerční a zábavné akce, nikoliv o vzdělávací projekty.

Jak si vedla odborná veřejnost? Společenská poptávka spolu s institucionální podporou umožnily vznik řady – převážně přehledových – publikací a výstav. Mnohé představují cenný přínos především pro regionální historii. Jen málokterá však využila příležitosti k pokusu o interpretaci, či alespoň k vyslovení podnětných otázek o charakteru meziválečné republiky a jejím odkazu. Kupříkladu výstava Muzea města Brna s mnohoslibným názvem *Rok 1918 – co nám válka vzala a dala* se ve skutečnosti v závěru omezuje pouze na konstatování, že se po válce uplatnily nové umělecké směry a rozvíjely se sportovní a jiné volnočasové aktivity. V zásadě tak jde o upevnění tradičního národního narativu, podle něhož konec Velké války přinesl nejen státní samostatnost, ale také „zlatou éru“ elegantů v buřinkách, němých filmů a charlestonu.

Za podstatně úspěšnější a přínosnější lze označit putovní venkovní výstavu autorského kolektivu AV ČR s názvem *Republika československá 1918–1939*, již mohli lidé shlédnout ve 24 městech. Ta kromě způsobu prezentace (výstava „jde“ mezi lidi; nečeká, až lidé přijdou

1 Usnesení Vlády České republiky ze dne 10. května 2017 č. 353 o Konceptu a finančním zabezpečení připomínky a oslavy významných výročí roku 2018 spojených s naší státností (1918, 1968, 1993).

do muzea) zasluhuje ocenění také za snahu o podchycení důležitých fenoménů, jež s první republikou nesporně souvisejí, ale do mainstreamové slavnostní rétoriky osmičkového jubilea se příliš nehodí. Například otázka kolektivního násilí jistě nepatří k tématům, jež by veřejný činitel zmínil v proslovu k 28. říjnu. Pro uvažování o charakteru „Masarykovy“ republiky a pro pochopení jejího hodnotového systému je však toto a další témata prezentovaná výstavou nesporně relevantní. Šíře autorského kolektivu navíc umožnila pluralitu pohledů, jež koncovému uživateli – návštěvníkovi výstavy – umožňují na téma nahlížet v širších souvislostech.

Souhrnně vzato byly v rámci jubilejních akcí jen minimálně využity moderní technologie, např. geocatching, jež by mohly vyvolat příznivý ohlas především u mládeže. Tedy právě u té složky populace, nad jejíž údajnou neznalostí historie bývá zvykem lamentovat, byť bez hlubšího pátrání po příčinách problému. Dalším nepříliš využitým prostředkem zůstaly také památky in situ. Autor této eseje spolu s dalšími odborníky v minulých letech při různých příležitostech navrhoval samosprávám a dalším institucím tvorbu tematických naučných stezek či realizaci komentovaných vycházek, jež by návštěvníky seznámily s architektonickými či uměleckými památkami meziválečné éry a v případě kvalitní propagace by mohly i posílit turistický ruch v daném místě i v delším časovém horizontu. Většina oslovených však upřednostnila klasické (a)historické jarmarky.

Centenium roku 1918 ovšem vedle oslav jubilea republiky přineslo také množství obecněji pojatých iniciativ připomínajících konec první světové války. Právě na nich můžeme nejlépe ilustrovat fenomén, který si jistě zaslouží pozornost odborné veřejnosti a který by neměla pominout ani politická reprezentace. Během roku 1918 došlo k obnově řady pomníků a památníků obětí první světové války, což by samo o sobě nebylo překvapivé. Zdůrazněme ovšem, že tyto iniciativy nezřídka vycházejí „zdola“, od občanů a asociací. Částečně to lze jistě přičíst na vrub módní vlně zájmu o danou historickou epochu v souvislosti s aktuálním jubileem. Je však nutno poukázat na fakt, že k obnovám pietních míst často dochází i v pohraničních oblastech, zasažených poválečným vysídlováním a dosídlováním. Ze strany iniciátorů tedy nejde primárně o uctění památky jejich předků, ale o komemoraci v podstatě anonymních obětí války z dané lokality. O komemoraci bez rozdílu národnosti, konfese či politického smýšlení.

V zásadě jde o fenomén podobný tomu, který zhruba v poslední dekádě registrují badatelé v zemích někdejšího Britského impéria. V obou případech se sdílený válečný prožitek předků stává integračním prvkem, čímsi společným a všeobecně srozumitelným. Něčím, co je díky časovému odstupu z pohledu dnešních generací nadřazeno tehdejšími ideologiím a motivům války. „Mezi řádky“ tak můžeme pozorovat určité odmítnutí jednostranné legionářské tradice a snahu o společenskou rehabilitaci rakousko-uherských vojáků nehledě k jejich národnosti.

Lze snad namítnout, že podobné komemorační aktivity jsou dílem několika málo osob. Uvažme ale, že jejich počínání se vesměs setkává s příznivou či přinejmenším neutrální odezvou. Samosprávy jim vycházejí vstříc, média o obnovených památnících hojně referují. Kritické hlasy z konzervativně nacionalistických kruhů, paušálně zatracujících někdejší monarchii, se jeví jako celkem marginální.

Co to vypovídá o vztahu české společnosti k roku 1918? Můžeme říci, že nemalá část populace, parně především mladší a střední generace, s odstupem sta let nevnímá rozpad monarchie a vznik republiky jednostranně a není plně ztotožněna s tradičním „národním mýtem“ první republiky. I přes přetrvávající úctu k autoritě Masaryka a dalším symbolům meziválečné ČSR je patrné, že se postupně vytrácí negativní pohled na rakouský „žalář národů“. Otvírá se tak prostor pro diskuzi, která může být v řadě ohledů podnětná, zároveň však s sebou nese jistá rizika. Tuzemská společnost s neblahou zkušeností „přepisování dějin“ minulými režimy inklinuje ke

skepticismu vůči oficiálním výkladům a má tendence si hledat alternativní „pravdu“. To ostatně nejlépe dokládá i rozmach „alternativních“ zpravodajských webů, jež se věnují současnému politickému dění, ale i řadě problémů novodobých dějin (11938, 1945, 1968). Rizika, s nimiž se potýká dnešní zpravodajství, hrozí i v debatě o sto let starých událostech, jejichž závažnost má stále potenciál stát se argumentem v politických polemikách.

Česká republika má dostatek schopných historiků, politologů a dalších odborníků, kteří se mohou stát arbitry v takovýchto polemikách – ovšem jen za předpokladu, že se výsledky jejich výzkumů dostanou ke koncovým uživatelům a neskončí pouze na stránkách obtížně dostupných odborných publikací. Aby se tak stalo, bude potřeba především systémové podpory a kvalitních podmínek pro popularizaci vědy a pro edukační činnost.

Ondřej Kolář

Funkcionalismus

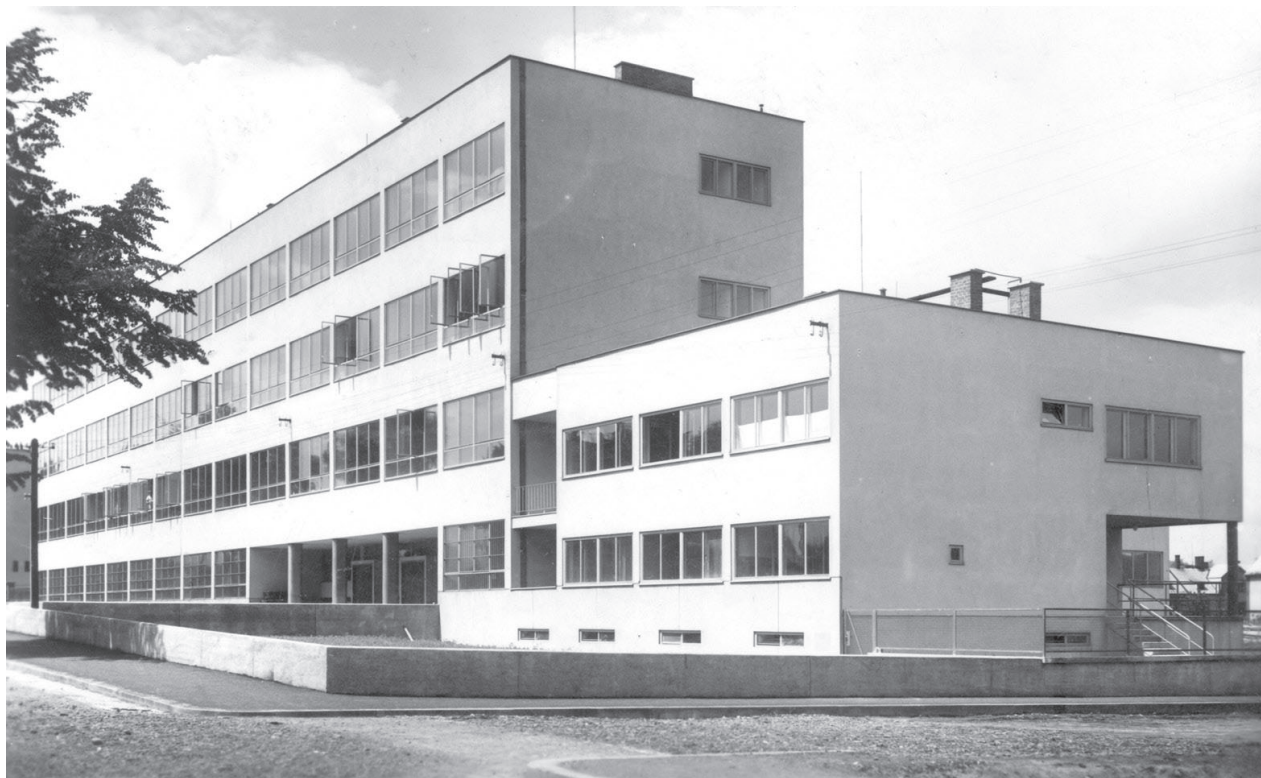
Havířov, 15. listopadu 2018 – 31. března 2019

Výstavu o architektuře a interiérové kultuře první republiky s názvem Funkcionalismus pořádalo Muzeum Těšínska ve své havířovské výstavní síni Musaion v termínu od 15. listopadu 2018 do 31. března 2019. Byla součástí výstavního cyklu, který se věnoval tematice první republiky v rámci 100. výročí od jejího založení.

Cílem výstavy bylo představit moderní směry počátku 20. století s důrazem na funkcionalistický styl, jenž završil dosavadní cesty moderní architektury meziválečného období. Co se týče jeho charakteristiky – zásadním způsobem byla preferována funkce interiéru a exteriéru každé stavby i jejího místa v okolní zástavbě nad všechna ostatní hlediska. Kladl důraz na účelnost, strohost a využití nových architektonických principů a nastupujících materiálů. Byl snahou o reformaci také v přístupu k výstavbě sociálního bydlení.

Výstava představila na pozadí obecně známých skutečností regionální specifika. První část se věnovala architektuře. Funkcionalismus v Československu našel vlastní cestu, která meziválečnou architekturu u nás přiřadila k evropskému vrcholu. Středisky – známými i v zahraničí – se staly v polovině 20. let 20. století Praha a Brno. V průběhu 30. let se již nacházely na území Československa stavby všech typologických druhů, v nichž se dále zpřesňovala novodobá funkční skladba hmot a organizace prostoru. Stavěly se školy, léčebné ústavy, obchodní domy, průmyslové objekty. Koncepce stylu se dále rozvíjela jak z hlediska funkčního a konstrukčního řešení, technického vybavení budov a zprůmyslnění stavebnictví, tak novými typologickými a urbanistickými formami.

V regionu Těšínského Slezska můžeme rovněž zaznamenat několik výrazných staveb. Prezentované fotografie těchto objektů nám tuto skutečnost potvrdily. Z úředních budov byly prezentovány Městská spořitelna v Orlové z roku 1927 a Poštovní a telegrafní úřad na Nádražní ulici v Českém Těšíně z roku 1931. Školní budovy zastupovaly budova Zemské školy pro ženskou povolání v Českém Těšíně, budovaná v letech 1931–1933 firmou V. Nekvasil podle projektu brněnského architekta J. Vaníčka a budova českého gymnázia v Českém Těšíně. Základní kámen k výstavbě budovy Státního českého reformního reálného gymnázia podle projektu pražského architekta Jaroslava Fragnera byl položen 26. června 1932. Moderní železobetonový skelet vytvořila firma V. Nekvasil. Zdravotnická zařízení nesoucí znaky tohoto stylu byla na Těšínsku postavena dvě, a to budova soukromého sanatoria lázní v Darkově z let 1931 a 1932.

Budova českého gymnázia v Českém Těšíně podle projektu pražského architekta Jaroslava Fragnera. K slavnostnímu otevření budovy došlo 23. června 1935. V konstrukci jsou uplatněna pásová okna, jež umožňovala optimální osvětlení učeben. Hlavní vchod byl umístěn ve vyhloubené lodži, podpírané pilíři. Objekt je zapsán do státního seznamu kulturních památek, Muzeum Těšínska.

Autorem architektonického návrhu byl Josef Fňouk z Hradce Králové a výstavbu realizovali Ludvík Juroš z Frýdku a Hugo Königsberger z Karviné a Velký pavilon plicního sanatoria v Jablunkově z roku 1935. Architektonický návrh vypracoval brněnský architekt Miloš Laml. Stavbu sanatoria provedla firma V. Nekvasil Český Těšín. Zdravotnická zařízení patřila v tomto období k často budovaným a právě jablunkovské sanatorium patřilo ke špičkám mezi plicními sanatorii své doby.

Druhý výstavní celek byl věnován nábytkové kultuře a interiérovému zařízení. Proměna obytného interiéru se stala jedním z hlavních programových záměrů funkcionalistické architektury. Ve sledovaném období se prosazuje především tovární výroba nábytku, která byla v rámci republiky podpořena vznikem akciové společnosti Spojené uměleckoprůmyslové závody v Brně /UP závody/, již v roce 1921 založil architekt Jan Vaněk se svými obchodními partnery. Cílem UP závodů bylo oprostit předměty od nadbytečného dekoru, výrobu nábytku zprůmyslnit a dosáhnout i zefektivnění po stránce ekonomické. Této společnosti, její produkci a hlavní osobnosti společnosti Jindřichu Halabalovi byla na výstavě věnována pozornost. Informativní text doplnily fotografie získané ze soukromého archivu PhDr. Dagmar Koudelkové, která se historii firmy dlouhodobě věnuje.

Vizi funkcionalistického interiéru dále naplňovaly firmy, zabývající se výrobou nábytku z pochromovaných ocelových trubek. V rámci republiky to byly již kromě zmiňovaných UP závodů firmy Thonet, Mücke-Melder, AB, O. Slezák, K. Vichr, Ondřej Zoufalý v Brně

***Titulní strana propagační skládačky
firmy Mücke-Melder, 30. léta 20. století,
Muzeum Těšínska.***

a Hynek Gottwald z Brandýsa nad Orlicí. Na výstavě byly zastoupeny prodejní katalogy firem a některé z výrobků. Šlo především o ukázky z prodejních katalogů firmy O. Slezák Bystřice pod Hostýnem a sérii propagačního materiálu vítkovické firmy Mücke-Melder, která působila ve Fryštátě (dnešní Karviná).² Produkce firmy byla opravdu bohatá. Sortiment zahrnoval kovový nábytek a úplná zařízení pro nemocnice, sanatoria, léčebné ústavy a praktické lékaře, moderní kovový a ocelový nábytek (chromovaný či lakovaný), dále patentní hygienická okna ACIOK, speciální okenní konstrukce pro operační sály, lisované ocelové dveře a zárubně a drátěná oplocení všeho druhu. Nábytek z ocelových trubek značky Mücke-Melder byl vyvážen do celého světa a těšil se značné oblibě. Z nábytkových kusů trubkové konstrukce byl vystaven především sedací nábytek – klasická židle bez zadních noh, psací stůl, gauč, čalouněná křesla, jídelní set, stůl na květiny, přízední věšák a pelesti postele.³

Na tyto dva výstavní celky navázala sekce představující inzerci a reklamu firem, zabývajících se architekturou, stavebnictvím a vybavením interiérů ve 20. a 30. letech 20. století, zejména

-
- 2 Ukázky prodejních katalogů firmy O. Slezák byly pro výstavu získány z podnikového archivu společnosti Kovonax, Bystřice pod Hostýnem, jež v současné době navazuje částí své produkce na výrobky fy O. Slezák.
 - 3 židle, v sortimentu Mücke-Melder, od 30. let 20. století (inv. č. H 37021/1-2); psací stůl, od 30. let 20. století, výrobce neurčen (inv. č. H 37020); gauč trubkové konstrukce, v sortimentu firem od 30. let 20. století, výrobce Kovona Brandýs nad Orlicí, 50. léta 20. století (inv. č. H 36418); křesla s trubkovou konstrukcí, v sortimentu firem vyrábějících trubkový nábytek od 30. let 20. století, výrobce Karosa, první polovina 60. let 20. století (H 31512/1-2); jídelní set, v sortimentu Mücke-Melder, od 30. let 20. století (soukromé); stůl na květiny, chromovaná trubková ocel, výrobce fa Hynek Gottwald, Brandýs nad Orlicí, od 30. let 20. století (soukromé); věšák přízední, kov, lak, z produkce Mücke-Melder, 30. léta 20. století (inv. č. H 40878), pelesti postele, v sortimentu firem od 30. let 20. století (inv. č. N 10577)

Jídelní set, židle s područkami bez zadních noh, nábytek z ocelových chromovaných trubek, výrobce neuveden, 30. léta 20. století, soukromé a stolek na květiny, chromovaná trubková ocel, výrobce fa Hynek Gottwald, Brandýs nad Orlicí, od 30. let 20. století, soukromé. V pozadí fotometráž z interiéru Plicního sanatoria v Jablunkově z roku 1935, Muzeum Těšínska.

dva katalogy stavebního průmyslu pro Československo, jež vyšly v letech 1931 a 1933.⁴ Záměrem vydatelů bylo sloučit do jednoho svazku firmy a jejich produkci a vytvořit tak přehled o novinkách z oblasti stavebních výrobků a hmot. Měly být především pomůckou architektům a stavitelům. V té době to byl u nás ojedinělý projekt, který se nechal inspirovat katalogy tohoto druhu vydávanými ve Spojených státech, Francii, Švýcarsku, Německu a Rakousku.

Dobovou atmosféru rovněž navodily ukázky skla a porcelánu užívaného v interiérech jak vyšších, tak nižších sociálních vrstev a také ukázky hraček, konkrétně nábytečků, inspirovaných návrhy nábytku. Výstavu uzavřel informativní přehled medailonů osobností, jež měly úzkou spojitost s daným tématem. Můžeme uvést jména jako Adolf Loos, Josef Gočár, Jindřich Kumpošt, Miloš Laml, Bohuslav Fuchs, bratři Lubomír a Čestmír Šlapetové, Jidřich Halabala a Ladislav Žák.

Záměrem výstavy nebylo pouze představit daný styl, nýbrž poskytnout i zamyšlení nad tradiční domácí tvorbou a výrobou, která bohužel stále více zaniká a vyzvat tak k uvědomění si místních hodnot a k hlubšímu inspirování se regionálním prostředím v soukromém i veřejném životě.

Výstavu připravilo Muzeum Těšínska, příspěvková organizace, autorka scénáře – Ilona Pavelková, výtvarné řešení a realizace – Šárka Věbrová. Vystavené předměty pocházely ze sbírek Muzea Těšínska, Ostravského muzea a od soukromých subjektů.

Ilona Pavelková

4 *Katalog stavebního průmyslu pro Č.S.R./Katalog der Bauindustrie der Č.S.R., Český Těšín 1931 a 1933.*